

VILÁG- TÖRTÉNET

A HUN-REN BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK FOLYÓIRATA

- **CSOMA MÓZES**
A KÉSŐI KÁDÁR-KORSZAK KÜLPOLITIKAI NYITÁSA
- **NOVÁK ATTILA**
HOSSZÚ MENETELÉS, KIHASZNÁLT KISKAPUK
- **TARRÓSY ISTVÁN**
KÜLPOLITIKAI RENDSZERVÁLTÁS AFRIKAI TEREPEN
- **ISAAC BERSHADY – VÁMOS PÉTER**
„TANULNI JÖTTEK MAGYARORSZÁGRA”
- **SZEMLE**
SCHREK KATALIN, JOACHIM MATZINGER, MIKLÓS DÁNIEL,
PALÓCZ MÁRK, NAGY KORNÉL ÍRÁSAI

VILÁGTÖRTÉNET
A HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Történettudományi Intézetének folyóirata

Szerkesztők
Skorka Renáta (főszerkesztő)
Bíró László, Martí Tibor, Vámos Péter
(szerkesztők)

Szerkesztőbizottság
Glatz Ferenc (elnök), Borhi László, Erdődy Gábor,
Fischer Ferenc, Fodor Pál, Klaniczay Gábor,
Majoros István, Mihalik Béla Vilmos,
Pók Attila, Poór János

TARTALOM

Külpolitikai nyitás Magyarországon az 1980-as évek második felében (Vámos Péter)	325
<i>Tanulmányok</i>	
Csoma Mózes: A késői Kádár-korszak külpolitikai nyitása. A magyar–dél-koreai diplomáciai kapcsolatok létrejötte	329
Novák Attila: Hosszú menetelés, kihasznált kiskapuk. A magyar–izraeli diplomáciai kapcsolatok története a kapcsolatok újrafelvételéig	349
Tarrósy István: Külpolitikai rendszerváltás afrikai terepen. Kapcsolatok a Dél-afrikai Köztársasággal az 1980–1990-es években	371
Isaac Bershady – Vámos Péter: „Tanulni jöttek Magyarországra.” Kínai vendégmunkások Győrben, 1987–1990	387
<i>Műhely</i>	
Demeter Gábor: Az oszmánok és a muszlimok megítélése a bolgárok között a 19. században. A mai sztereotípiák és előítéletek gyökerei	409
Farkas Dániel: Irány Baku! A Dunsterforce története	431
<i>Szemle</i>	
Ukrajna története (Schrek Katalin)	461
László Zoltán magyar–albán szótára. Imperializmus és nyelvtudomány (Joachim Matzinger)	466
Lengyelkérdés – fogas kérdés? (Miklós Dániel)	470
Hitler francia katonái a Szovjetunióban (Palócz Márk)	473
Magyar diplomáciai források az azeri–örmény viszályról (Nagy Kornél)	476

Jelen számunkat Vámos Péter szerkesztette

Külpolitikai nyitás Magyarországon az 1980-as évek második felében

Jelen számunk négy tanulmányának alapjául a 2022. szeptember 1–3. között Miskolcon megrendezett *Kádár-korszak, kádárizmus, korlátozott mozgástér: magyar modell?* című Országos Jelenkortörténeti Konferencia „Külpolitikai nyitás Magyarországon az 1980-as évek második felében” című paneljének előadásai szolgáltak. A panel ötlete Mátyus Sándor nyugalmazott nagykövettől, Horn Gyula egykori közeli munkatársától származott. Mátyus szerint a Horn külügyi államtitkársága, majd külügyminisztersége idején lezajlott nyitás „külpolitikai rendszerváltással” ért fel.¹ Magyarország ugyanis több olyan országgal és területtel létesített kapcsolatot, amelyekkel a diplomáciai viszony, de akár csak a kapcsolatfelvétel akkoriban tabunak minősült a szovjet tömb országaiban.² A panel résztvevői közül Tarrósy István a Dél-afrikai Köztársasággal történt kapcsolatfelvétel körülményeit ismertette, Novák Attila előadása a magyar–izraeli viszony rendezésének részleteit tárgyalta, Csoma Mózes pedig azt a folyamatot mutatta be, amelynek eredményeként 1989. február 1-jén a Magyar Népköztársaság diplomáciai kapcsolatot létesített a Koreai Köztársasággal. A negyedik előadó, Isaac Bershady a győri Rába Vagon- és Gépgyár kínai vendégmunkásprogramjának példáján azt vizsgálta, hogy a magyar–kínai politikai kapcsolatok javulása milyen hatással volt a két ország gazdasági együttműködésére.

A magyar külpolitikai aktivitást egyrészt a nemzetközi politikai környezet megváltozása tette lehetővé, másrészt az ország gazdasági helyzete kényszerítette ki. Ahogyan azt Böröcz József már az 1990-es évek elején megállapította, a hidegháború éveiben a Szovjetunió érdekszférájába került kelet-közép-európai országok, köztük Magyarország helyzetét a kettős (birodalmi és piaci) függőség határozta meg, és a piaci függés egyre fontosabbá vált a birodalmi függéssel szemben.³ Ez azt jelentette,

1 Mátyus Sándor vitaindító előadása a *Kádár-korszak, kádárizmus, korlátozott mozgástér: magyar modell?* című Országos Jelenkortörténeti Konferencia „Külpolitikai nyitás Magyarországon az 1980-as évek második felében” című paneljében. Miskolc, 2022. szeptember 2.

2 A panel előzményének tekinthető a magyar–tajvani kapcsolat kezdeteit bemutató tanulmány, amely a *Világtörténet* 2020/1. számában jelent meg (Vámos Péter: „Kedvező a pillanat, hogy továbblépjünk a magyar–tajvani kapcsolatokban.” A budapesti Tajpei Kereskedelmi Iroda megnyitása. In: *Világtörténet*, 10. (42.) (2020) 1. sz. 99–118.). A magyar–tajvani kapcsolatépítésben aktív szerepet játszó Mátyus Sándor e tanulmány elolvasása után kereste meg e sorok íróját, és a vele való beszélgetésből született meg a panel ötlete.

3 Böröcz József: *Kettős függőség és tulajdonvákuum: társadalmi átalakulás az államszocialista félperiferián.* In: *Szociológiai Szemle*, 2. (1992) 3. sz. 3–20.; Böröcz József: *Hasított fa. A vilárendszer-elméletől a globális struktúraváltásokig.* Bp., 2017.

hogy miközben Magyarország politikai és gazdasági mozgásterét elsősorban a Szovjetuniótól való függés határozta meg, Nyugat-Európához és általában a fejlett kapitalista világhoz egyre szorosabb gazdasági szálak fűzték. A 2000-es évek elején Békés Csaba ezt azzal egészítette ki, hogy miközben a szovjet birodalomhoz tartozás mindvégig keretek közé szorította a magyar külpolitikát, a fejlett nyugati technológiára és az 1980-as években a kölcsönökre való utaltság mellett Magyarország érdekérvényesítését az 1960-as évektől egy harmadik elem, a térség országai közötti lobbiküzdőelem is meghatározta.⁴

Ebben a kontextusban különösen fontos, hogy az 1980-as évek második felében a Szovjetunióban Mihail Gorbacsov hatalomra kerülését követően átfogó változások indultak meg. A Szovjetunió legszorosabb szövetségesei, köztük Magyarország számára különösen fontos volt az új moszkvai vezetés szövetségi politikáját korábban meghatározó, a Szovjetunió biztonsági érdekeiket akár a szocialista országok szuverenitásának korlátozásával is biztosítani kívánó, Breznyev-doktrínaként ismert alapelv „lebegtetése”. Ez a történelmi szakirodalomba Békés Csaba által bevezetett kifejezés azt jelentette, hogy miközben a szovjet vezetők 1988–1989-ben többször ígéretet tettek arra, hogy lemondanak a katonai erő alkalmazásáról, mindvégig azt hangsúlyozták, hogy a Szovjetunió érdekeinek a szocializmus megőrzése felel meg leginkább.⁵ A magyar külügyi vezetés e kettős függőség és hármass meghatározottság keretei között – ismét Békés Csaba kifejezésével élve – a *konstruktív lojalitás* politikáját folytatta, azaz igyekezett a magyar nemzeti érdekeknek megfelelően bővíteni az ország nemzetközi mozgásterét.⁶ A magyar gazdasági reformok 1989 elejére már odáig jutottak, hogy a Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) Politikai Bizottsága március 14-i ülésén a gazdaságpolitika középpontjába a világgazdasági nyitást, a gazdasági liberalizálást és a külgazdasági fordulatot helyezte, és ehhez a magyar–szovjet gazdasági kapcsolatok és a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa (KGST) gyökeres megújítása mellett foglalt állást.⁷ E politika sikerét mutatja, hogy a rendszerváltozás éveiben a magyar külpolitika egy sor relációban ért el áttörést.

A legfontosabb ország mind gazdasági, mind politikai szempontból a Koreai Köztársaság volt, részben azért, mert a Koreai-félsziget megosztottságából adódóan a Magyar Népköztársaság a többi szocialista országhoz hasonlóan a Koreai Népi Demokratikus Köztársasággal (KNDK) tartott fenn diplomáciai kapcsolatot. Csoma Mózes tanulmánya a magyar–dél-koreai kapcsolatfelvétel előzményeit és körülményeit a magyar–észak-koreai relációt is figyelembe véve mutatja be. A szerző megállapítja, hogy Magyarország az 1980-as években a vele azonos társadalmi rendszerű és hasonló ideológiai alapokon nyugvó KNDK, közkeletű meg-

4 Békés Csaba: *Európából Európába. Magyarország konfliktusok keresztjében, 1945–1990.* Bp., 2004. 248–249.

5 Békés Csaba: *Enyhülés és emancipáció. Magyarország, a szovjet blokk és a nemzetközi politika, 1944–1991.* Bp., 2019. 317–322.

6 Lásd például: Békés Csaba: *Bevezető. A magyar külpolitika fő vonásai, 1945–1990.* In: *Magyarország külkapcsolatai, 1945–1991.* Szerk.: Horváth Sándor – Kecskés D. Gusztáv – Mitrovits Miklós. Bp., 2021. 30.

7 Jegyzőkönyv az MSZMP Politikai Bizottságának 1989. március 14-én megtartott üléséről. MNL OL 288. f. 5/1057. ő. e., 4–5.

nevezéssel Észak-Korea rosszallása ellenére, elsősorban gazdasági okok miatt vette fel a kapcsolatot Dél-Koreával. A kapcsolatfelvételt a szöuli kormány kezdeményezte még az 1970-es években. A dél-koreai lépésnek Korea-közi és gazdasági oka is volt. Egyrészt a szöuli vezetés igyekezett Phenjan ellenében bővíteni a nemzetközi kapcsolatait, másrészt az erősödő dél-koreai gazdaság új piacokat keresett az addig politikai okok miatt tőle elzárt szocialista országokban.

Az 1980-as évek elején a gazdasági kapcsolatait a kapitalista világgal is fejlesztetni kívánó budapesti vezetés szintén nyitottnak mutatkozott a szorosabb gazdasági együttműködésre. Egyrészt Magyarországnak is érdeke volt a működő tőke behozatala, másrészt a magyar gazdaságnak is szüksége volt a bevételt konvertibilis valutában hozó kapitalista exportpiacokra. Ez a szempont érvényesült a többi úttörő lépés során is, a magyar párt- és állami vezetés ezért kívánta bővíteni a gazdasági-kereskedelmi kapcsolatokat Afrika, a Közel-Kelet és Kelet-Ázsia kapitalista országaival és térségeivel. Többek között ez állt a budapesti tajvani kereskedelmi iroda létrehozása mögött, és ez a megfontolás vezette a győri Rába vezetőit is a kínai vendégmunkások fogadásakor.

Izrael kapcsán Novák Attila azt hangsúlyozza, hogy a gazdasági szempontok vizsgálatakor számolni kellett az arab országok rosszallásával, ami gazdasági következményekkel is járhatott. A több mint 200 ezer magyar ajkú vagy magyarországi gyökerekkel rendelkező izraeli állampolgár kapcsolata Magyarországgal, nem utolsósorban a tőlük származó vagy a rajtuk keresztül Magyarországra irányuló közvetlen tőkebefektetések és a műszaki-tudományos együttműködés lehetősége azonban sokat nyomott a latban. A magyar megfontolások között kiemelt helyen szerepelt Izrael „nyugati” beágyazottsága, ami a magyar vezetés szerint segíthette Magyarországot a nyugat-európai államokhoz és szervezetekhez történő közeledésében. A szovjet jóváhagyásra pedig azért volt szükség, hogy mindez ne Magyarország „keleti” szövetségi rendszere, a KGST és a Varsói Szerződés rovására történjen. Miután kiderült, hogy Gorbacsov nem ellenzi a magyar-izraeli kapcsolatfelvételt, először 1988-ban érdekképviselői iroda nyílt, majd 1989-ben az 1967-ben megszakadt diplomáciai viszony rendezésére is sor került.

Tarrósy István írása Pik Botha dél-afrikai külügyminiszter 1990. januári budapesti munkalátogatására koncentrál. A látogatás előzményeit, lefolyását és hatását vizsgálva azt mutatja be, hogy a Dél-afrikai Köztársaság milyen szerepet játszott a magyar külpolitikai mozgáster bővítésében. A magyar politika a Dél-afrikai Köztársaságot elsősorban exportpiacként és modern technológiaforrásként vette számításba. A diplomáciai kapcsolat felvételére viszont csak 1991 nyarán, néhány héttel az apartheid eltörlése után kerülhetett sor. Az egykori szovjet tömb országai közül így is Magyarország volt az első, amely hivatalos kapcsolatot létesített a Dél-afrikai Köztársasággal. Néhány éven belül az összes volt szocialista ország, beleértve a Szovjetunió felbomlása után függetlenné vált egykori szovjet tagköztársaságokat is, diplomáciai viszonyt létesített vele. Egyébként a magyar-dél-koreai közeledés is beleillik a szovjet tömbhöz tartozó kelet-közép-európai államok kapcsolatkeresési folyamatába. Az 1989. februári magyar-dél-koreai diplomáciai kapcsolatfelvételt még abban az évben követte a lengyel-dél-koreai diplomáciai viszony létrehozása.

A kapcsolatfelvétel minden relációban az óvatos puhatólózás, az együttműködés körének fokozatos bővítése, röviden a kis lépések politikája jegyében zajlott. Először a kultúra, a tudomány és a sport területén került sor nyitásra. Művészeket, tudósokat, újságírókat, televíziós forgatócsoportokat hívtak meg egymás országába, és ezzel párhuzamosan megindult a gazdasági szakemberek párbeszéde is. Dél-Korea esetében a kapcsolatépítést alapvetően meghatározta a Nemzetközi Olimpiai Bizottság 1981-es döntése, amelynek értelmében az 1988-as nyári olimpiai játékokat Szöul rendezhette meg.

A kapcsolatépítés informális jellegét az mutatta, hogy nem állami szervezet, hanem formálisan a köztisztviselőként, érdekvédelmi szervezetként működő Magyar Gazdasági Kamara, valamint a Marjai József miniszterelnök-helyettes bizalmasaként informális diplomáciai feladatokat is ellátó Demján Sándor, a Magyar Hitelbank elnöke járt el a magyar állam nevében. Mind Dél-Korea, mind a Dél-afrikai Köztársaság esetében a gazdasági élet vezetői voltak a hivatalos diplomáciai kapcsolatfelvétel megalapozói. A közvetlen kapcsolatépítést a szovjet szövetségi rendszerhez tartozás lehetetlenné tette, de Moszkvában szemet hunytak a közvetett úton történő, informális kapcsolatépítés fölött. Talán ennek is tulajdonítható, hogy a Dél-afrikai Köztársasággal és Izraellel (valamint Tajvannal) folytatott puhatólózó tárgyalások egyik fő helyszíne Bécs volt.

Magyarország és Kína diplomáciai viszonya sosem szakadt meg, de a szovjet–kínai ellentétek idején a pártkapcsolatok teljesen megszűntek, az államközi kapcsolatok pedig az 1960-as évek végén minimális szintre csökkentek, és az 1970-es években is csak nagyon lassan indultak javulásnak. A politikai kapcsolatok rendezésére 1987-ben került sor Csao Ce-jang (Zhao Ziyang) megbízott pártfőtitkár és kormányfő magyarországi, valamint Kádár János kínai útjával. A két ország együttműködésében az előrelépés egyik eleme a gazdasági kapcsolatok spektrumának bővítése volt, amibe a győri Rába Magyar Vagon- és Gépgyár kínai vendégmunkásprogramja is beleillett. Isaac Bershady és Vámos Péter tanulmánya ezt a történetet mutatja be az 1987-es ígéretes kezdetektől a program idő előtti, 1990-es befejezéséig.

Vámos Péter

HUNGARY'S FOREIGN POLICY OPENING IN THE SECOND HALF OF THE 1980S

The four papers in this issue are based on the presentations in the panel "Hungary's Foreign Policy Opening in the second half of the 1980s" at the National Conference on Contemporary History entitled *Kádár-era, Kádárism, limited room for manoeuvre: a Hungarian model?* held in Miskolc, Hungary on 1–3 September 2022. The idea for the panel came from ambassador Sándor Mátyus, a close associate of Gyula Horn in the 1980s. According to Mátyus, the opening up of the country during Horn's time as Secretary of State and then Minister of Foreign Affairs in the late 1980s can be regarded as a "regime change" in Hungarian foreign policy. Hungary established relations with several countries and territories with which diplomatic relations, or even contacts, were considered taboo in the Soviet bloc at the time.

CONTENTS

Hungary's Foreign Policy Opening in the Second Half of the 1980s (Péter Vámos)	325
---	-----

Studies

Mózes Csoma: A Foreign Policy Opening in the Late Kádár Era: The Establishment of Diplomatic Relations between Hungary and South Korea	329
Attila Novák: Long March, Loopholes Exploited: The History of Hungarian–Israeli Diplomatic Relations until the Resumption of Diplomatic Relations	349
István Tarrósy: Hungarian Foreign Policy Regime Change in Africa: Relations with the Republic of South Africa in the 1980s–1990s	371
Isaac Bershaday – Péter Vámos: “They Came to Hungary to Learn”: Chinese Guest Workers in Győr	387

Workshop

Gábor Demeter: The Perception of Ottomans and Muslims in Bulgaria in the 19 th Century: The Roots of Present-day Stereotypes and Prejudices	409
Dániel Farkas: Heading to Baku! The History of Dunsterforce	431

Book Reviews

A History of Ukraine (Katalin Schrek)	461
The Hungarian–Albanian Dictionary by Zoltán László: Imperialism and Linguistics (Joachim Matzinger)	466
The Polish Question in Hungary in the World War I (Dániel Miklós)	470
Hitler's French Soldiers in the Soviet Union (Márk Palócz)	473
Hungarian Diplomatic Sources on the Azerbaijani–Armenian Conflict (Kornél Nagy)	476

Ára: 800 Ft
Előfizetőknek: 600 Ft

TERJESZTI A MAGYAR POSTA

Előfizethető személyesen a postahelyeken és a kézbesítőknél,
vagy a Központi Hírlap Iroda zöldszámán: 06-80/444-444,
e-mailen: hirlapelofizetes@posta.hu, faxon: 1-303-3440,
vagy levélben a Magyar Posta Zrt. Központi Hírlap Iroda,
Budapest 1008 címen.

Számonként megvásárolható a Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Történettudományi Intézetében
(1097 Budapest, Tóth Kálmán utca 4.,
telefon: 224-6700/4624, 4626 mellék), illetve a Penna Bölcsész Könyvesboltban
(1053 Budapest, Magyar utca 40., telefon: 06 30/203-1769).

A Világtörténet 2023. évi évfolyamának megjelentetését
a Magyar Tudományos Akadémia, a Magyar Kutatási Hálózat Titkársága
és a Petőfi Kulturális Ügynökség támogatja.

HUN
REN

Petőfi
Kulturális
Ügynökség

